

Выговская О. С., кандидат политических наук
(Украина, Киев), olya_stolaeva@mail.ru

**Государственная информационная политика:
концептуальные основы формирования и развития**

Цель статьи состоит в рассмотрении концептуальных основ формирования и развития государственной информационной политики и главных направлений и способов проведения государственной информационной политики в нашей стране. Исследуется понятие "информационной политики" в научной литературе, рассматриваются и анализируются основы формирования информационной политики, описываются положительные и отрицательные стороны государственной информационной политики Украины. В работе, прежде всего, используются общенаучные и общелогические методы исследования, а также специальные методы политологии, а именно: политический информационно-ценностный метод, который был использован, с целью оценки значения государственной информационной политики Украины. В статье предложены рекомендации для улучшения состояния информационной сферы Украины, а именно: создание мощной и конкурентной национальной сферы информационного производства и дальнейшая технологическая модернизация с ориентацией на расширение присутствия Украины в международном разделе труда в сфере ИКТ.

Ключевые слова: государственная информационная политика, информационная сфера, ИКТ, Интернет, информационный ресурс.

* * *

УДК 327.(1–652)(477)

Бабешко О. В.
кандидат політичних наук, доцент кафедри
історії Росії та нової і новітньої історії, Таврійський
національний університет ім. В. І. Вернадського
(Україна, Сімферополь), gileya.org.ua@gmail.com

ПРИЧОРНОМОР'Я В ПРОЕКЦІЇ ПОЛІТИКИ БАГАТОВЕКТОРНОСТІ І НЕЙТРАЛЬНОГО СТАТУСУ УКРАЇНИ ЯК МОДЕЛІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ

Історичні і географічні реалії практично унеможливають орієнтацію України тільки на один стратегічний зовнішньополітичний напрям.

На основі аналізу текстів наукових робіт представників геополітичної школи, матеріалів засобів масової інформації розглядаються проєкції зовнішньої політики України, що передбачає збереження добросусідських стосунків з Росією на базі рівноправної співпраці, і політичний курс, що ґрунтується на захисті власних економічних інтересів і на знаходженні балансу інтересів з іншими партнерами по чорноморській співпраці.

А головне завдання зі зміцнення безпеки в Причорноморському регіоні можна сформулювати як завдання збереження статусу нейтральної неблокової держави.

Ключові слова: Україна, Причорномор'я, зовнішня політика, багатовекторність, нейтральний статус.

З часу здобуття незалежності Україна виступала в ролі об'єкта політики трьох центрів сили – Росії, ЄС і США, і вибудовування відносин з ними становило сутність міжнародної політики держави.

У цьому контексті є важливим розглянути деякі проєкції зовнішньої політики України і стратегічні цілі, оскільки офіційні доктринальні документи акумулюють у собі багато ідей, висунутих прихильниками різних теоретичних напрямків. Мета цієї статті полягає у виявленні орієнтації зовнішньої політики України для забезпечення безпеки в Чорноморському регіоні.

Раціональний висновок із становища, що склалося, полягав у тому, що "історичні та географічні реалії практично виключають можливість орієнтації України тільки на один стратегічний зовнішньополітичний напрям" [1, с. 48]. Політичною похідною від цього становища була "багатовекторна" зовнішня політика президента Л. Кучми. Суперечності, пов'язані з зовнішньополітичним вибором між "Сходом і Заходом", викликали до життя ідеї створення більш масштабної структури безпеки, в рамках якої нівелювався б цей вибір. У 1997 р. директор Центру міжнародних досліджень Одеського університету С. Аппатов зазначав: "Геополітич-

но Україна прив'язана до центральноєвропейського регіону і Чорноморського міжнародного співтовариства, членом якого вона є". При цьому "поступальна інтеграція України в західні політичні, економічні та військові структури, включаючи НАТО, серйозно ускладнює пострадянську зовнішньополітичну стратегію Росії, спрямовану на відновлення євроазіатської сфери впливу". Урахування цієї суперечності необхідне для вироблення довгострокового стратегічного курсу. Тому "серйозний науковий аналіз українсько-російських відносин висуває як першорядну стратегічну мету української політики збереження добросусідських відносин з Росією на базі рівноправного співробітництва. Водночас життєво важливим для України є кооперація різного рівня з європейськими та атлантичними оборонними структурами, але не за рахунок нормальних відносин з Росією". Як варіант вирішення цієї проблеми пропонувалося "створення пан'європейської структури колективної безпеки, де Україна і Росія посіли б своє гідне місце" [2].

Однак у зовнішній політиці президента В. Ющенка запанувало "зміцнення євроатлантичного співробітництва", що в максимальній мірі виразилося в активізації зусиль щодо забезпечення вступу України в НАТО, що викликало неоднозначні оцінки. Генеральний директор Центру міжнародних і порівняльних досліджень А. Орел підкреслював у травні 2009 р.: "Починаючи з 2005 року і донині, в зовнішній політиці України відносно Чорноморського регіону панує цілком хибний підхід. Офіційний Київ втратив відчуття значущості регіону самого по собі і з точки зору національних інтересів країни" [3]. Експерт також висловив думку, що чорноморська політика розглядалася і продовжує розглядатися як інструмент досягнення ідеологічних цілей, головні з яких – відрив від Росії і вступ до НАТО. Тому "необхідний перехід від політики, яка обслуговує ідеологію й інтереси сторонніх гравців, до політичного курсу, що ґрунтується на захисті власних економічних інтересів і на знаходженні балансу інтересів з іншими партнерами по чорноморській співпраці". В основі цього курсу бачилося економічне співробітництво з РФ; негайне відновлення партнерських відносин з Румунією; відновлення діалогу з Туреччиною; ініціювання діалогу між Києвом, Анкарою і Москвою.

У таких умовах з 2006–2007 рр. у науковому співтоваристві України актуалізувалися підходи, що обґрунтовують імператив нейтрального статусу держави як моделі забезпечення безпеки. Кримський дослідник А. Мальгін зазначав: "Незважаючи на те, що колишня система підтримки безпеки в Причорноморському регіоні... з розпадом СРСР пішла в небуття, катастрофічних змін в зоні Чорномор'я не відбулося. Загалом учасники причорноморського діалогу (незважаючи на ряд суперечок між ними) не претендували на різку зміну балансу сил. Сформована в 90–ті роки ситуація базувалася на тому, що нові причорноморські держави зберігали за собою нейтральний статус. Це значною мірою перешкоджало розвитку конфліктів". Похідною його аналізу був висновок: "... Головне завдання зі зміцнення безпеки в Причорноморському регіоні можна сформулювати як завдання збереження позаблокового, нейтрального статусу нових причорноморських держав – України, Грузії і Молдавії" [4]. В. Дергачов, підтримуючи ідею

“збереження статусу нейтральної неблокової держави”, зазначає, що “нова геополітична архітектура Великої Європи повинна будуватися на союзі Росії зі справжньою Європою. Росія і континентальна Європа не є глобальними суперниками і доповнюють одне одного у військово-політичній, технологічній та енергетичній моці”; що в ЧР “гарантами безпеки повинні виступати насамперед Росія і Туреччина, які мають багатовіковий історичний досвід вирішення регіональних проблем і присутності на Кавказі”; що Україні необхідно встановлення стійких і добросусідських відносин з ЄС і РФ [5, с. 42–44]. У цьому контексті А. Нікіфоров, відзначаючи “тенденцію до наростання політичної деструкції в Чорномор’ї”, прогнозує посилення позицій у регіоні Росії, яка “приступила до формування власного “клубу”... Учасникам ГУАМ Москвою протиставлені “проросійські” геополітичні опозиції: Азербайджану – Вірменія + Нагорний Карабах, Грузії – Абхазія і Південна Осетія, Молдавії – Придністров’я”. Він не виключає і “дрейф держав-учасниць ГУАМ у бік Москви. До цього варіанту, схоже, схилиються в Баку та Кишиневі...” [6, с. 64, 66].

Аналітики Центру соціальних досліджень “Софія” розробляли “політику активного нейтралітету” – “політику амбїтної і сильної держави, що задає свої правила і виставляє свої вимоги на глобальній карті” [7]. Цілі цього курсу бачилися, зокрема, в “самозахисті” від глобалістського тиску; забезпеченні підстав для еґоїстичної моделі економічних реформ; реалізації національної доктрини достатньої “периметральної безпеки”, з опорою на використання ракетної зброї як зброї стримування; участі у створенні нових постблокових систем колективної і глобальної безпеки; включеності в діалог з переоблаштування системи безпеки в Європі, яка може бути політично компліментарна і технологічно пов’язана з майбутньою євразійською регіональною системою безпеки на основі ШОС. Така політика була орієнтована на термін у 7–10 років. На думку А. Єрмолаєва, одним з варіантів активізації зовнішньої політики України – новим національним проектом – міг стати розвиток видобутку енергоресурсів на шельфі Чорного та Азовського морів: “Зрештою розробка шельфу може додати Україні нове геополітичне позиціонування”. У цьому зв’язку з 2006 р. розроблявся проект “Південний вектор”, спрямований на вивчення зовнішньоекономічного, зовнішньополітичного та геокультурного потенціалу України і ЧР. Зокрема, зазначалося, що українська політика “зациклилась” на питанні зовнішньополітичного вибору – “Росія чи Захід”, хоча більш серйозні загрози існують на південному напрямку. “Саме тому більшість причорноморських областей та АР Крим відіграють ключову роль у сфері забезпечення внутрішньополітичної стабільності і безпеки країни”. Згідно з проектом, місія південних областей та Криму повинна полягати в тому, щоб дозволити Україні виконувати і нарощувати потенціал як донора європейської системи безпеки як на регіональному, так і на євразійському напрямку” [8].

Підхід до здійснення політики активного нейтралітету поділяє і С. Гриневецький, який висловив у травні 2009 р. побоювання з приводу того, що безпосередньо навколо Чорного моря формується “дуга нестабільності”, а “Україні необхідний не вступ до НАТО, а актив-

ний нейтралітет” [3]. “Наявність щонайменше двох нейтральних держав (перша – Молдова. – О. Б.), – підкреслював він, – не дозволить перетворити Чорне море у внутрішнє море НАТО, а “великий Чорноморський регіон” – у південний фланг євроатлантичного співтовариства. Для обох держав... нейтральний статус – це також можливість раз і назавжди вирішити питання наявності іноземних військових баз на своїй території. Є певні вигоди в енергетичній сфері, зокрема, з’являється можливість оздоровити атмосферу енергетичного діалогу України з Росією та ЄС, тим більше, що транзитний потенціал нашої країни буде розглядатися як виключно економічний, а не політико-силовий фактор. Внутрішня вигода також очевидна. Разом з подоланням розколу, постійний нейтралітет дозволить зосередитися на вирішенні проблем створення ефективного державного механізму та ринкової економіки, підготувати ґрунт для вступу до Європейського Союзу” [9]. Характеризуючи в травні 2009 р. нові тенденції в розвитку міжнародної ситуації в ЧР, С. Гриневецький виділив такі фактори:

1. Події на Кавказі показали, що проект створення так званого “великого Чорноморського регіону” як південного флангу євроатлантичного співтовариства натрапив на протидію Росії, яка розглядає Чорне море як зону своїх безпосередніх інтересів і готова відстоювати свою позицію всіма можливими засобами, включаючи військові. Тому всередині самого Альянсу посилюються позиції тих, хто вважає подальше розширення НАТО кроком до посилення конфронтації у Причорномор’ї, а значить, Альянс перестав розглядатися як універсальний інструмент забезпечення безпеки в регіоні. Це знижує шанси на приєднання до Північноатлантичного блоку України та Грузії”.

2. На тлі світової економічної кризи актуалізується необхідність переформатування всієї системи міжнародних відносин і формування нової архітектури безпеки в Європі.

3. Посилюються суперечності в російсько-американських, молдавсько-румунських та українсько-румунських відносинах.

4. ЄС з деяким запізненням усвідомив, що ЧР також є частиною Європи і має до ЄС безпосереднє відношення – була розроблена “Чорноморська синергія”, потім – “Східне партнерство”. Але при цьому ЄС прийшов у регіон, де вже склалася досить інтенсивна мережа регіональної взаємодії, головним чином, на основі ОЧЕС. Однак виявилось, що цілі та інтереси ЄС і ОЧЕС хоч і збігаються багато в чому, але далеко не в усьому. “Чорноморська синергія” ЄС є сигналом про підвищену увагу Євросоюзу до проблем регіону. Водночас ця ініціатива недостатньо підкріплена організаційно та фінансово. Адже в ЄК навіть немає підрозділу, який би координував співробітництво ЄС–ЧР.

5. Все більшу перешкоду співпраці становить внутрішня нестабільність держав регіону: події в Молдові, криза влади в Україні, виступи опозиції і військовий заколот в Грузії створюють безпосередньо навколо Чорного моря дугу нестабільності. Разом з чисто внутрішніми причинами, вони багато в чому обумовлені і зовнішнім впливом. Кожна з держав стає призом у боротьбі за вплив у регіоні [10]. У цьому зв’язку особливо наголошується необхідність уважного ставлення ЄС до

структур і форм співробітництва, вже сформованих у регіоні: головним і єдиним, а також рівноправним партнером ЄС повинна бути ОЧЕС, яка є єдиною регіональною структурою, що адекватно представляє інтереси всіх країн регіону і володіє фінансовою незалежністю. Також С. Гринецький закликав серйозно переглянути роль міждержавних утворень, що претендують на вплив у регіоні, і “констатувати смерть такої мертвонародженої організації”, як СДВ, “що створювалася як “клуб підтримки кольорових революцій” і не вирішила жодного з поставлених завдань”; відповіді на “вельми серйозні запитання і з приводу ефективності та доцільності функціонування ГУАМ в його нинішньому вигляді”. Механізмом розв’язання проблем йому бачаться “багатосторонні збалансовані зусилля” у вигляді неформального багатостороннього діалогу [10].

В умовах дискусій про зовнішньополітичне позиціонування держави, що розгорталися, В.Фесенко зазначав у листопаді 2008 р. про імператив “повернення до політики багатовекторності”, і закликав у будь-якому випадку “не приймати “доленосних” рішень до закінчення кризи – тоді можна буде подивитися, “хто і як буде розвиватися” [11]. А С. Юрченко пропонував концепт “зовнішньополітичної паузи”: “В умовах загальної перебудови міжнародних відносин... в Європі та світі почався процес змін, які і в даний час далекі від завершення, і які, судячи з історичного досвіду, займають часовий проміжок близько 30 років. Тому спроби створити якусь міцну структуру відносин в умовах, коли інтереси держав мають поточний характер, можуть виявитися непродуктивними... Влада в проведенні зовнішньої політики потребує паузи, яка стане альтернативою різним скоростиглим і сумнівним з точки зору національної користі проектам. Пауза потрібна для того, щоб визначилася Європа, визначилася Росія, стабілізувалася Україна, були повністю вивчені й аргументовано представлені широкій громадськості різні зовнішньополітичні проекти” [12, с. 112–113]. У контексті дискусій про “нейтральність України” відзначимо концепцію С. Переслегіна, який вважає, що “для Росії має перевагу сильна незалежна Україна, навіть якщо вона буде проявляти ворожість, ніж союзна, але вмираюча держава”, і що Україна “здатна існувати як структуроутворюючий центр східноєвропейського регіону” [16, с. 182]. Одним з варіантів української стратегії він бачить приєднання до тієї програми розвитку, яка зараз створюється в Росії, і “якщо Росія вважає за можливе взяти на себе функції цивілізації–перекладача, що зв’язує в когнітивну єдність всі три світові цивілізації, то Україна може зайняти в цьому проекті значущу нішу культури–перекладача...”. У рамках цієї моделі метою української зовнішньої політики має стати створення сильного східноєвропейського регіонального блоку, ядро якого утворюють Польща і Україна, якій потрібно відмовитися як від орієнтації на США, так і від оглядки на Росію, залишаючись нейтральною: її цінність як елемента регіонального будівництва полягає саме в нейтральності [16, с. 182–183]. У перспективі цей регіональний блок міг би залучити Словаччину, Угорщину, Румунію, інші балканські держави. “Комплементарні цілі Росії і України, – зазначає С. Переслегін, – будуть досягнуті, якщо східноєвропейське регіональне об’єднання досягне

зв’язності ЄС... і стане певною альтернативою Євросоюзу”.

Список використаних джерел

1. Костирев А. Методичні проблеми визначення місця та ролі України у сучасній геополітиці / А. Костирев // Університет. – 2007. – № 4. – С. 36–51.
2. Аппатов С. Меж двух берегов. О характере украинско-российских отношений [Электронный ресурс] / С. Аппатов. – Режим доступа : <http://www.paco.net/odessa/media/word/225/sn179.htm>
3. Мнение: “Официальный Киев утратил ощущение значимости Черноморского региона” [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://viknaodessa.od.ua/news/?news=17365>
4. Мальгин А. Мезальянс Украины и НАТО: последствия для Причерноморья [Электронный ресурс] / Мальгин А. – Режим доступа : <http://www.odnarodyna.ru/articles/6/120.html>
5. Дергачев В. Новая геополитическая архитектура Черноморского региона (1) / В. Дергачев // Международный круглый стол “Проблемы безопасности Причерноморья и нейтральный статус Украины”: Сборник материалов. – Симферополь : СОНАТ, 2008. – С. 19–46.
6. Никифоров А. Ритмы Большого Черноморского пространства: сверим часы / А. Никифоров // Международный круглый стол “Проблемы безопасности Причерноморья и нейтральный статус Украины”: Сборник материалов. – Симферополь : СОНАТ, 2008. – С. 60–67.
7. Ермолаев А. Новый Модерн: вызовы для Украины [Электронный ресурс] / А. Ермолаев. – Режим доступа : <http://www.sofia.com.ua/page103.html>
8. Украине не хватает БАМов. – Андрей Ермолаев [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://ura-inform.com/ru/archive/2006/12/22/neft_sh/
9. Гринецкий С. Черное море: зона стабильности или внутреннее море НАТО? [Электронный ресурс] / С. Гринецкий. – Режим доступа : <http://aregi.ru/expert/>
10. Сергей Гринецкий принял участие в международной конференции “Черноморский регион: вызовы сотрудничеству” [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://narodna.org.ua/news/2009/05/28/7332/>
11. Украина: война всех против всех [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.viche.org/to-print?mid=7853>
12. Юрченко С. В. Украина и НАТО: историческая ретроспектива и аргументация политической перспективы / С. В. Юрченко // Ученые записки ТНУ им. В. И. Вернадского. Серия “История”. – 2007. – Т. 20 (59). – № 1. – С. 100–114.
13. Юрченко С. В. Основные тенденции развития системы международных отношений и проблема актуализации общественного воздействия на внешнюю политику государств / С. В. Юрченко // Черноморська безпека. – 2008. – № 4 (10). – С. 3–5.
14. Юрченко С. В. Исторический опыт обретения государствами нейтрального статуса и проблемы внешнеполитического выбора Украины / С. В. Юрченко // Международный круглый стол “Проблемы безопасности Причерноморья и нейтральный статус Украины”: Сборник материалов. – Симферополь : СОНАТ, 2008. – С. 79–92.
15. Юрченко С. В. Украина: императив внешнеполитической паузы / С. В. Юрченко // Материалы научной конференции “Ломоносовские чтения” 2006 года и Международной научной конференции студентов, аспирантов и молодых ученых “Ломоносов – 2006” / под ред. В. А. Иванова, А. В. Кезина, В. И. Кузичина, Н. Н. Миленко. – Севастополь : НПЦ “ЭКОСИ–Гидрофизика”, 2006. – С. 260–263.
16. Переслегин С. Самоучитель игры на мировой шахматной доске / Сергей Переслегин. – М. : АСТ; СПб. : Terra Fantastica, 2005. – 619 с.

References

1. Kostyrjev A. Metodichni problemy vyznachennja miscja ta roli Ukrainy u suchasnij geopolityci / A. Kostyrjev // Universytet. – 2007. – № 4. – С. 36–51.
2. Appatov S. Mezhdvuh beregov. O haraktere ukrainsko-rossijskih otnoshenij [Jelektronnyj resurs] / S. Appatov. – Rezhim dostupa : <http://www.paco.net/odessa/media/word/225/sn179.htm>
3. Mnenie: “Oficial’nyj Kiev utratil oshhushhenie znachimosti Chernomorskogo regiona” [Jelektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa : <http://viknaodessa.od.ua/news/?news=17365>
4. Mal’gin A. Mezal’jans Ukrainy i NATO: posledstvija dlja

Prichernomor'ja [Jelektronnyj resurs] / Mal'gin A. – Rezhim dostupa : <http://www.odnarodyna.ru/articles/6/120.html>

5. Dergachev V. Novaja geopoliticheskaja arhitektura Chernomorskogo regiona (1) / V. Dergachev // Mezhdunarodnyj kruglyj stol "Problemy bezopasnosti Prichernomor'ja i nejtral'nyj status Ukrainy": Sbornik materialov. – Simferopol': SONAT, 2008. – S.19–46.

6. Nikiforov A. Ritmy Bol'shogo Chernomorskogo prostranstva: sverim chasy / A. Nikiforov // Mezhdunarodnyj kruglyj stol "Problemy bezopasnosti Prichernomor'ja i nejtral'nyj status Ukrainy": Sbornik materialov. – Simferopol': SONAT, 2008. – S.60–67.

7. Ermolaev A. Novyj Modern: vyzovy dlja Ukrainy [Jelektronnyj resurs] / A. Ermolaev. – Rezhim dostupa : <http://www.sofia.com.ua/page103.html>

8. Ukraine ne hvataet BAMov. – Andrej Ermolaev [Jelektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa : http://ura-inform.com/ru/arhive/2006/12/22/neft_sh/

9. Grineveckij S. Chernoe more: zona stabil'nosti ili vnutrennee more NATO? [Jelektronnyj resurs] / S. Grineveckij. – Rezhim dostupa : <http://aregi.ru/expert/>

10. Sergej Grineveckij prinjal uchastie v mezhdunarodnoj konferencii "Chernomorskij region: vyzovy sotrudnichestvu" [Jelektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa : <http://narodna.org.ua/news/2009/05/28/7332/>

11. Ukraina: vojna vseh protiv vseh [Jelektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa : <http://www.viche.org/to-print?mid=7853>

12. Jurchenko S.V. Ukraina i NATO: istoricheskaja retrospektiva i argumentacija politicheskoy perspektivy / S. V. Jurchenko // Uchenye zapiski TNU im. V.I. Vernadskogo. Serija "Istorija". – 2007. – T. 20 (59). – № 1. – S. 100–114.

13. Jurchenko S. V. Osnovnye tendencii razvitija sistemy mezhdunarodnyh odnoszenij i problema aktualizacii obshhestvennogo vozdejstvija na vneshnjuju politiku gosudarstv / S. V. Jurchenko // Chornomors'ka bezpeka. – 2008. – № 4 (10). – S. 3–5.

14. Jurchenko S. V. Istoricheskij opyt obretenija gosudarstvami nejtral'nogo statusa i problemy vneshnepoliticheskogo vybora Ukrainy / S. V. Jurchenko // Mezhdunarodnyj kruglyj stol "Problemy bezopasnosti Prichernomor'ja i nejtral'nyj status Ukrainy": Sbornik materialov. – Simferopol' : SONAT, 2008. – S. 79–92.

15. Jurchenko S.V. Ukraina: imperativ vneshnepoliticheskoy pauzy / S. V. Jurchenko // Materialy nauchnoj konferencii "Lomonosovskie chtenija" 2006 goda i Mezhdunarodnoj nauchnoj konferencii studentov, aspirantov i molodyh uchenyh "Lomonosov – 2006" / Pod red. V. A. Ivanova, A. V. Kezina, V. I. Kuzishhina, N. N. Milenko. – Sevastopol': NPC "JeKOSI–Gidrofizika", 2006. – S.260–263.

16. Pereslegin S. Samouchitel' igry na mirovoj shahmatnoj doske / Sergej Pereslegin. – M. : AST; SPb. : Terra Fantastica, 2005. – 619 s.

Bebeshko O. V., Political Science, Associate Professor of Russian history and modern history, Tauride National University. V. I. Vernadsky (Ukraine, Simferopol), gileya.org.ua@gmail.com

Black Sea region in the projection of multi-vector policy and the neutral status of Ukraine as a security model

Historical and geographical realities practically exclude the possibility of orientation of Ukraine on only one strategic foreign policy direction.

In this article, according to the texts analysis of geopolitical school representatives' scientific works and media material the projections of Ukrainian foreign policy providing preservation of good-neighbourly relations with Russia on the basis of equal partnership and policy, being formed on protecting their own economic interests and finding a balance of interests with other partners in the Black Sea cooperation, are considered.

An essential objective in enhancing security in the Black Sea region can be formulated as the task of preserving the Nonblock neutral state status.

Keywords: Ukraine, the Black Sea region, foreign policy, multidirectional, neutral status.

Бешешко О. В., кандидат политических наук, доцент кафедры истории России и новой и новейшей истории, Таврический национальный университет им. В. И. Вернадского (Украина, Симферополь), gileya.org.ua@gmail.com

Причерноморье в проекции политики многовекторности и нейтрального статуса Украины как модели обеспечения безопасности

Исторические и географические реалии практически исключают возможность ориентации Украины только на одно стратегическое внешнеполитическое направление.

На основе анализа текстов научных работ представителей геополитической школы, материалов средств массовой информации рассматриваются проекции внешней политики Украины, предусматривающей сохранение добрососедских отношений с Россией на базе равноправного сотрудничества, и политический курс, основанный на защите собственных экономических интере-

ресов и на нахождении баланса интересов с другими партнерами по черноморскому сотрудничеству.

А главную задачу по укреплению безопасности в Причерноморском регионе можно сформулировать как задачу сохранения статуса нейтрального неблокового государства.

Ключевые слова: Украина, Причерноморье, внешняя политика, многовекторность, нейтральный статус.

* * *

УДК 321.7:341.215

Денисюк С. Г.

доктор політичних наук, професор,
Вінницький національний технічний університет
(Україна, Вінниця), sg_denisuyk@mail.ru,

Савчук Є. Ю.
студентка, Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ),
lizchen27@gmail.com

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ І МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ

Досліджено чинники розвитку громадянського суспільства в Україні, визначено ознаки і рівні його функціонування. Проаналізовано "Євромайдан" як прояв самоорганізації громадян, підвищення їх відповідальності та активності. Акцентовано увагу на появі негативних ефектів натовпу: насильстві, хуліганстві, сепаратизму, що потребує швидкого усунення. Для розвитку громадянського суспільства запропоновано внести певні зміни до законодавства України, запровадити громадський контроль за діяльністю органів влади тощо.

Ключові слова: громадянське суспільство, громадський контроль, інститути громадянського суспільства, Євромайдан.

Розвиток громадянського суспільства є вельми складним, тривалим і суперечливим процесом. З одного боку, він має досить багато закономірностей функціонування та еволюції, характерних для багатьох держав світу. З іншого, – кожна країна має свій досвід і особливості у становленні та функціонуванні цього феномену через низку чинників. Загалом кожне суспільство повинно бути зацікавленим у створенні та поглибленні громадянського суспільства у разі його прагнення до задоволення потреб громадян та до входження у загальноцивілізаційний процес, оскільки в демократичних суспільствах саме громадяни впливають на прийняття важливих суспільно-політичних рішень, на діяльність політичних інститутів.

Відомо, що основою громадянського суспільства виступає активність та відповідальність громадян, а проявляється його діяльність у сукупності формальних і неформальних неурядових організацій, ініціативних груп, рухів, органів самоуправління і самоорганізації населення, які можуть впливати/впливають на прийняття рішень владними інституціями. Тому актуальним є аналіз сучасного стану та особливостей розвитку громадянського суспільства в Україні.

Проблематиці еволюції та становлення громадянського суспільства присвячені праці багатьох вітчизняних учених, зокрема, таких як В. Андрущенко, М. Баймуратов, В. Барков, В. Горленко, В. Корнієнко, М. Орзіх, В. Погорілко, Т. Розова, Ю. Шемшученко, Г. Щедровата ін. У своїх дослідженнях вони звертають увагу на взаємодію громадянського суспільства і правої держави, реалізацію громадянських цінностей, вплив менталітету на ступінь активності та відповідальності самих громадян перед суспільством, моделювання взаємодії в системі "влада–громадяни" тощо.

В Україні розвиток громадянського суспільства відбувався досить повільно через особливості історичного розвитку, національного характеру, і навіть, так звана "Помаранчева революція", оцінювалась аналітиками досить неоднозначно щодо розвитку свідомої активності громадян. Однак події, пов'язані із Євромайданом, зростанням громадської активності, появою "лідерів з народу" свідчать, з одного боку, про суттєве прискорення процесу становлення громадянського суспільства, а, з іншого, – про необхідність підвищення його ефективності та пошуку механізмів розвитку, що актуалізує наявне дослідження. Крім того, пошуку додаткових механізмів становлення та еволюції громадянського суспільства в Україні й присвячена ця стаття.

Основні концептуальні положення про громадянське суспільство були сформульовані такими видатними мислителями, як Дж. Локк, А.Фергюссон, Ш.–Л. Монтеск'є, І. Кант, Г. Гегель та ін. Пізніше, у 80–ті роки ХХ ст., інтерес до феномену громадянського суспільства у політичній площині знову актуалізувався. Під цим поняттям найчастіше розуміється "система самостійних і незалежних від держави суспільних інститутів та відносин, що забезпечують умови для реалізації приватних інтересів і потреб індивідів та колективів, для життєдіяльності соціальної і духовної сфер, їх відтворення і передачі від покоління до покоління" [1, с. 187].

При цьому громадянське суспільство не звільнюється від політичних форм правління, від держави, хоча саме взаємини держави з ним є центральною проблемою для усвідомлення цього феномену. Досить вдалим є визначення цього поняття, яке подається в юридичній літературі: це "суспільство з розвиненими економічними, політичними, духовними та іншими відносинами і зв'язками, яке взаємодіє з державою та функціонує на засадах демократії і права [2].

Отже, громадянське суспільство є цариною, в якій громадяни розв'язують конкретні проблеми, тут здійснюється представництво їхніх інтересів, ведеться суспільно значуща діяльність, тобто громадяни беруть на себе відповідальність за спільне благо [3, с. 20].

Проте розвиток громадянського суспільства в Україні, як пострадянській державі, має свої особливості. В першу чергу, мова йде про вплив такого чинника, як політична культура і свідомість громадян. Адже повноцінне громадянське суспільство можливе лише в результаті "визрівання" громадянина, поступового формування демократичної політичної й правової культури народу. Як зазначав дослідник цієї проблематики Е. Геллнер, "Люди є продуктом культури. Вони формуються всередині культури й тому не можуть підійти до неї ззовні, щоб обрати собі суспільство, яке підходить..." [4, с. 97].

Тому, розглядаючи сучасний стан громадянського суспільства в Україні, необхідно аналізувати як рівень розвиненості інститутів громадянського суспільства, так і стан громадянської культури, зокрема, рівень активності громадян нашої країни.

Крім названого чинника науковці виокремлюють ще такі, як забезпечення свободи особи та особистої ініціативи; відповідальність за наслідки власних дій; здатність індивідів до громадського співробітництва заради індивідуальної та спільної вигоди та громадянського миру та ін.

Відповідно, враховуючи ці особливості, сформованість громадянського суспільства може бути різних рівнів: абсолютне громадянське суспільство – як вища ціль і ступінь суспільного розвитку; відносне громадянське суспільство – як потенційно можливе в рамках існуючого рівня розвитку виробничих сил, як ідеальна модель, де є умови для задоволення певної системи потреб і специфічних історичних інтересів населення; реальне громадянське суспільство – як конкретно-історична форма його існування в одній окремо визначеній країні [5].

Аналізуючи різні визначення громадянського суспільства, можна виокремити такі його основні риси, як наявність розвиненої мережі різноманітних відносин між рівними, автономними в своїх діях суб'єктами (окремими громадянами та соціальними групами), які здійснюються без посередництва держави; існування громадських організацій, профспілок, структур місцевого самоврядування, незалежних ЗМІ та ін., які відображають увесь спектр інтересів громадян та соціальних груп; усталена система цінностей, в основі якої лежать цінності суспільного активізму, моральної і економічної автономії індивіду, сприйняття суспільства як самоцінності [3].

Виходячи з наведених визначень та ознак, виникає питання: чи можна назвати розвиненим сучасне громадянське суспільство в Україні? Чи притаманні йому всі перераховані ознаки? За якими показниками можна зробити висновок щодо його сформованості та еволюції?

Досить багато науковців зазначали, що громадянське суспільство в Україні характеризується неформальністю та стихійністю участі громадян, відсутністю консолідації та спільних дій як окремих громадян, так і організованих інституцій [5].

За даними дослідження "Оцінка стану громадянського суспільства та суспільної активності громадян України", що проводилось Українським Фондом Демократії "Спочатку Люди" у 2013 р., не дивлячись на щорічне зростання кількості інститутів громадянського суспільства, частка активних їх представників залишається незначною, а членство у них стабільно низьким. Дослідження виявило ряд перешкод, які ускладнюють наміри активних громадян щодо їх участі в суспільній діяльності. Деякі з виявлених перешкод мають історичне та культурне коріння, це і географічне розташування України, й історія України до і під час радянських часів, і досвід участі українців в громадських організаціях радянського періоду. Інші перешкоди пов'язані з високою зайнятістю населення та відсутністю вільного часу, невмінням саморганізовуватись та об'єднуватись заради спільних дій, низьким рівнем громадянської освіти, невмінням інститутів громадянського суспільства поінформувати населення про свою роль та залучити громадян до своєї діяльності, нерозумінням та не підтримкою державою ролі та значення громадянського суспільства, можливостей суспільної діяльності громадян тощо [6].

Стосовно кількості громадських організацій, то прес-служба Міністерству України повідомляє, що в нашій країні зростає кількість громадських організацій і станом на 31.07.2013 р. їх нараховується майже 40 тисяч (39 103) офіційно зареєстрованих. З'ясувалося, що пальму першості в цьому плані тримають спортсмени (на

початку 2013 р. з'явилося 232 громадських організацій, діяльність яких базується на фізичній культурі та спорті). Слідом йдуть професійні об'єднання, яких в Україні до початку червня 2013 р. було зареєстровано 101. Всього ж в Україні діє понад 6600 професійних громадських організацій [7]. Водночас, за оцінками Творчого Центру Каунтерпарт, системну діяльність здійснює тільки 4–5% від загальної кількості зареєстрованих неурядових інституцій. На жаль, збільшення кількості зареєстрованих інституцій практично не впливає на зміну кількості їх членів [6, с. 7].

І, хоча громадяни України є суспільно активними та усвідомлюють важливість суспільно–політичної діяльності й необхідності об'єднання зусиль, але в організації переважно не об'єднуються. Тут Україна не є винятком серед колишніх країн соціалістичного табору, тому, що, як зауважив Марк М. Ховард, можливість особистого вибору громадян, яку вони отримали лише після падіння комуністичних режимів, призвела до масової неучасті людей у громадських організаціях [8, с. 45].

Тут не останню роль відіграє правове врегулювання відносин між державою і громадянами. Прикладом ефективною діяльності громадянського суспільства є країни Західної Європи, громадянське суспільство яких вже перебуває на значно вищому етапі розвитку, законодавчо врегулювали європейські стандарти громадянського суспільства [9].

Одну з важливих ролей у процесі розвитку громадянського суспільства відіграє недовіра людей як до влади, так і до опозиції та різних об'єднань, що спонукає громадян шукати певні форми відстоювання своїх інтересів. Згідно із результатами дослідження, проведеного соціологічною службою Центру Разумкова з 1 по 6 березня 2013 р. (і порівняння цих даних із 2001–2012 рр.), можна побачити, що рівень довіри до громадських організацій, профспілок залишається стабільно низьким – в середньому 4%. Стосовно довіри до низки державних інституцій, то у 2013 р. вона досягла найнижчих значень за весь час проведення опитувань, так Верховній Раді довіряють 16,3%, не довіряють їй – 76,8%, Президенту довіряють 25,8%, не довіряють 68,9%, Кабміну довіряють 22,3%, не довіряють – 71%. Висловлюють недовіру міліції (70%) та прокуратурі (63%), політичним партіям недовіряли 69,2%, довіряли їм – 17,6%. Натомість зростала довіра до недержавних інституцій: церкви (у травні 2013 р. їй довіряли 70%, не довіряли 20%); ЗМІ (у грудні 2005 р. довіряли 35%, у травні 2013 р. вже 58%) та ін. [10; 11].

Стосовно характеристики наступної ознаки розвинутого громадянського суспільства – наявності незалежних ЗМІ, які відображають увесь спектр інтересів громадян та соціальних груп, то, як відомо, в Україні вони відсутні, навіть, якщо наявні так себе позиціонують. Тому ця проблема ще потребує розв'язання в найближчий час.

Якщо аналізувати відповідальність громадян за власні дії, то її ступінь суттєво різниться в залежності від рівня культури і освіти конкретних осіб. Вона певною мірою пов'язана із здатністю індивідів до громадського співробітництва заради індивідуальної та спільної вигоди. Як зазначають науковці, дозагострення кризи кінця 2013 р. ця здатність вважалась недостатньо розвинутою через особливості менталітету, цінності, традиції суспі-

льства тощо. Проте під час загострення відносин між громадянами і владою в кінці 2013 – початку 2014 р. відбулось об'єднання громадян і утворились, так звані: “Євромайдан” і “Антимайдан”.

В наявній статті неможливо дослідити всі чинники інегативні наслідки протистояння між ними і відносин із владою, але активність і мотивація (особливо учасників Євромайдану) свідчать про певний переломний момент в еволюції громадянського суспільства. Цікавим і доцільним навіть є те, що у лютому 2014р. на Майдані в рамках проекту “Майдан січ” починається тиждень, коли всіх бажаючих будуть навчати як будувати в регіонах громадянське суспільство [12].

Крім того, як зазначають активісти Євромайдану, нині його лідерами є не стільки лідери опозиції, а керівники “Правого сектору” Д. Ярош і “Спільної справи” О. Данилюк, що підкреслює значну недовіру до політиків, навіть опозиційних, і те, що громадяни здатні самостійно обирати представників своїх інтересів.

Враховуючи події 2013р. (активність громадян) можна було б припустити, що громадяни України самоорганізувались, маючи знання в галузі політики та економіки, та рівень їх політичної культури значно виріс, тому вони високо мотивовані й чітко знають за що вони виступають з акціями протесту. Однак результати опитування бесід з учасниками “Євромайдану” та “Антимайдану” у 2013 р. свідчать про те, що емоційний накал є дуже високим, мотивація різниться, як правило, була пов'язана із зовнішньополітичним курсом України, бажанням покращити добробут, збереженням/зміною політичної еліти, зміною державного устрою тощо. Іншими словами, єдиної думки учасників акцій протесту не було сформовано.

У лютому 2014 р. відбулись, на мій погляд, значні зміни: громадяни самоорганізувались, визначились із основними вимогами, почали впливати на діяльність політиків, не погоджуючись із деякими позиціями як влади, так і опозиціонерів. Сьогодні “Євромайдан” почав контролювати й громадський порядок, й прийняття законів Верховною радою, й переговорні процеси опозиції і Президента країни тощо.

Звичайно, в процесі розвитку громадянського суспільства, що відбувається в Україні, є ще багато “ефектів натовпу”, які супроводжуються насильством, хуліганством, грабіжництвом, самосудом, проявами сепаратизму тощо. Ці “хвороби” потрібно ще подолати і вийти на новий якісний рівень функціонування громадянського суспільства.

Що може виступити механізмами подальшого розвитку громадянського суспільства в сучасній Україні?

Сьогодні є потреба у вдосконаленні функціонування інститутів громадянського суспільства. Потрібно інформувати громадян щодо їх ролі та можливостей у розбудові країни, суспільної участі, створення соціального капіталу та його ефективного використання; вдосконалити нормативно–правову базу, що регулює діяльність організацій громадянського суспільства та сферу громадянської активності; навчання громадських активістів методам роботи з громадянами; системне залучення ЗМІ та Інтернет–ресурсів до висвітлення активності громадян та діяльності інститутів громадянського суспільства; інформування про успішну діяльність інститутів громадянського суспільства; залучення бібліотек,

клубів, шкільтощо в якості майданчиків, де небайдужі громадяни можуть дізнатись про можливість долучитись до суспільної активності; залучення соціально відповідального бізнесу до підтримки суспільної участі громадян, а також стимулювання кампаній із розвитку громадянського суспільства [13].

Крім того, є потреба у розробці та впровадженні програм підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, введенні курсів з основ функціонування демократичних інститутів та місцевої демократії; розробці шляхів розвитку громадянського суспільства та його інституцій; пошуку шляхів взаємодії органів влади з інститутами громадянського суспільства у процесі формування і реалізації державної, регіональної та місцевої політики. Також важливо розробити та впровадити інформаційні кампанії з підвищення правової освіти громадян, популяризації серед населення ролі та важливості суспільної участі громадян та діяльності інститутів громадянського суспільства.

Оскільки ефективність діяльності громадських організацій проявляється у впливі на суспільство і у взаємодії із владою, то органам влади потрібно створити прозорий механізм фінансування громадських ініціатив на конкурсній основі на національному, регіональному та місцевому рівнях; спростити для громадських організацій умови участі у державних закупівлях та розширити можливості надання соціальних послуг за рахунок бюджетних коштів; ввести до штату місцевих органів виконавчої влади посади фахівців, до функцій яких входить активізація роботи з громадянами [13].

Для того, щоб зменшити негативні тенденції у процесі становлення українського громадянського суспільства доцільно здійснити такі заходи: провести моніторинг діяльності громадських об'єднань на предмет їх ефективності та ліквідувати ті, які не працюють; п. 2 част.ст. 6 Закону України "Про основи національної безпеки України" доповнити і викласти у такій редакції: "розвиток громадянського суспільства, його демократичних інститутів, шляхом зменшення впливу авторитарних методів управління"; спростити процедури реєстрації об'єднань громадян; повернутися до мажоритарної системи виборів народних депутатів України і депутатів місцевих рад".

Для оптимізації розвитку громадянського суспільства в Україні на даний момент є потреба у встановленні максимальної відкритості, прозорості та підзвітності суспільству органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування; зростання соціального капіталу для підвищення рівня взаємодовіри та взаємодії у суспільстві; запровадження громадського контролю за діяльністю органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, посилення впливу інститутів громадянського суспільства на прийняття управлінських рішень та їх реалізацію; сприяння благодійній, волонтерській діяльності, іншим формам активності та громадянської культури [14].

Отже, сьогодні можна констатувати, що громадяни України виявили здатність до самоорганізації, проявили активність і принциповість у своїй позиції. Нинішня суспільно-політична ситуація свідчить про певний стрибок у розвитку громадянського суспільства в Україні, а подальша його розбудова має орієнтуватися на

європейські стандарти забезпечення та захисту прав і свобод людини, зокрема впровадження практики належного врядування, доброчесності, відкритості, прозорості та підзвітності інститутів влади, створення умов для різноманіття суспільних інтересів, у тому числі економічних, екологічних, соціальних, культурних, релігійних, територіальних тощо, і форм їх вираження (громадські ініціативи, суспільні рухи, асоціації, об'єднання). Потребує подальших досліджень проблема підвищення рівня політичної культури і свідомості громадян, що сприятиме побудові справді соціальної і правової держави.

Список використаних джерел

1. Конституційне право України / за ред. Ю. М. Тодики, В. С. Журавського. – К. : Ін Юре, 2002.
2. Шемшученко Ю. С. Громадянське суспільство / Ю. С. Шемшученко // Юридичний словник. – Режим доступу : <http://www.zakony.com.ua/juridical.html?catid=37432>. – Назва з екрану.
3. Україна: громадянське суспільство в контексті європейської інтеграції / відп. ред. Л. Ф. Компанцева, Г. А. Петровська. – Луганськ: Знання, 2004. – 350 с.
4. Геллер Э. Условия свободы. Гражданское общество и его исторические соперники / Геллер Э. – М. : AdMarginem, 1995. – 219 с.
5. Щедрова Г. П. Громадянське суспільство, правова держава і політична свідомість громадян: монографія / Щедрова Г. П. – К. : ІСДО, 1994. – 112 с.
6. Звіт за результатами дослідження "Оцінка стану розвитку громадянського суспільства та суспільної активності громадян України" / Комарова Н., Луцевич О., Паливода Л. – К., 2013. – 21 с.
7. Міністерство юстиції України. – Режим доступу : – Назва з екрану.
8. Ховард Марк М. Слабость гражданского общества в посткоммунистической Европе / Ховард Марк М. – М. : Аспект Пресс, 2009. – 192 с.
9. Горленко В. В. Стан розвитку громадянського суспільства в Україні та в країнах Західної Європи / Горленко В. В. – Режим доступу : <http://narodna.pravda.com.ua/discussions/4c2a0fa074030/>. – Назва з екрану.
10. Соціологічні опитування // Центр Разумкова. – Режим доступу : <http://razumkov.org.ua/ukr/socpolls.php>. – Назва з екрану.
11. Рівень довіри населення до органів влади, підтримка їхньої відставки та дострокових виборів, вступу до ЄС та МС. – 31.12.2013. – Режим доступу : <http://infolight.org.ua/content/riven-doviri-naseleण्या-do-organiv-vladi-pidtrimka-yihnoyi-vidstavki-ta-dostrokovih-viboriv-vstupu-do-ies-ta-ms-gruden-2013>. – Назва з екрану.
12. На Майдане будут учить, как строить гражданское общество // Обозреватель. – 10.02.2014. – Режим доступу : <http://obozrevatel.com/society/91284-na-majdane-budut-uchit-kak-stroit-grazhdanskoe-obschestvo.htm>. – Назва з екрану.
13. Україна наближається до громадянської війни // Українська неправда. – 2013. – 9 дек. – Режим доступу : <http://nepravda.in.ua/tag/gromadyanske-suspilstvo>. – Назва з екрану.
14. Ставнійчук М. Дефіцити демократії може покрити лише активне громадянське суспільство / М. Ставнійчук // Дзеркало тижня. – 2012. – № 12. – Режим доступу : http://dt.ua/POLITICS/defitsiti-demokratiyi-mozhe-pokriti-lishe_akti_vne_gromadyanske_suspilstvo-99715.html. – Назва з екрану.

References

1. Konstitucijne pravo Ukraini / za red. Yu. M. Todiki, V. S. Zhuravskogo. – K. : In Yure, 2002.
2. Shemshuchenko Yu. S. Gromadyanske suspilstvo / Yu. S. Shemshuchenko // Yuridichnij slovník. – Rezhim dostupu: <http://www.zakony.com.ua/juridical.html?catid=37432>. – Nazva z ekranu.
3. Ukraina: gromadyanske suspilstvo v konteksti Evropejskoj integracii / vidp. red. L. F. Kompanceva, G. A. Petrovska. – Lugansk : Znannya, 2004. – 350 s.
4. Gellner E. Usloviya svobody. Grazhdanskoe obshhestvo i ego istoricheskie superniki / Gellner E. – M. : Ad Marginem, 1995. – 219 s.

5. Shhedrova G.P. Gromadyanske suspilstvo, pravova derzhava i politichna svidomist gromadyan: monografiya / Shhedrova G. P. – K.: ISDO, 1994. – 112 s.

6. Zvit za rezultatami doslidzhennya “Ocinka stanu rozvutku gromadyanskogo suspilstva ta suspilnoi aktivnosti gromadyan Ukraini” / Komarova N., Lucevich O., Palivoda L. – K., 2013. – 21 s.

7. Ministerstvo yusticii Ukraini. – Rezhim dostupu: <http://www.minjust.gov.ua>. – Nazva z ekranu.

8. Hovard Mark M. Slabost grazhdanskogo obshhestva v postkommunisticheskoy evropе / Hovard Mark M. – M.: Aspekt press, 2009. – 192s.

9. Gorlenko V. V. Stan rozvutku gromadyanskogo suspilstva v Ukraini ta v krainax Zaxidnoi Evropi / Gorlenko V. V. – Rezhim dostupu: <http://narodna.ppravda.com.ua/discussions/4c2a0fa074030/>. – Nazva z ekranu.

10. Sociologichni opituvannya // Centr Razumkova. – Rezhim dostupu: <http://razumkov.org.ua/ukr/socpolls.php>. – Nazva z ekranu.

11. Riven doviri naselennya do organiv vladi, pidtrimka ixnoi vidstavki ta dostrokovihvivoriv, vstupu do ES ta MS. – 31.12.2013. – Rezhim dostupu: <http://infolight.org.ua/content/riven-doviri-naselennya-do-organiv-vladi-pidtrimka-yihnoyi-vidstavki-ta-dostrokovih-vivoriv-vstupu-do-ies-ta-ms-gruden-2013>. – Nazva z ekranu.

12. NaMajdane budut uchit, kak stroit grazhdanskoe obshhestvo // Obozrevatel. – 10.02.2014. – Rezhim dostupu: <http://obozrevatel.com/society/91284-na-majdane-budut-uchit-kak-stroit-grazhdanskoe-obshchestvo.htm>. – Nazva z ekranu.

13. Ukraina nablizhaetsya do gromadyanskoї vijni // Ukrainska nepravda. – 2013. – 9 dek. – Rezhim dostupu: <http://nepravda.in.ua/tag/gromadyanske-suspilstvo>. – Nazva z ekranu.

14. Stavnijchuk M. Deficiti demokratii mozhe pokriti lishe aktivne gromadyanske suspilstvo / M. Stavnijchuk // Dzerkalo tizhnja. – 2012. – № 12. – Rezhim dostupu: <http://dt.ua/POLITICS/defitsiti-demokratiji-mozhe-pokriti-lishe-aktivne-gromadyanske-suspilstvo-99715.html>. – Nazva z ekranu.

Denysiuk S. G., Doctor of Political Sciences, Professor, Vinnytsia national technical university (Ukraine, Vinnytsia), sg_denisiyk@mail.ru
Savchuk E. Y., Student, Kyiv National Taras Shevchenko University (Ukraine, Kiev), lizchen27@gmail.com

Civil society in Ukraine: problems and mechanisms of development

The factors of civil society in Ukraine, set attributes and levels of functioning. Analyzed “Yevromaydan” as a manifestation of self-citizens, increasing their responsibility and activity. Attention is focused on the appearance of the negative effects of crowd violence, hooliganism, separatism, which requires quick removal. For the development of civil society proposed to make certain amendments to the legislation of Ukraine to establish public control over the activities of the authorities and so on.

Keywords: civil society, social control, institutions of civil society, Yevromaydan.

Денисюк С. Г., доктор политических наук, профессор, Винницкий национальный технический университет (Украина, Винница), sg_denisiyk@mail.ru,

Савчук Е. Ю., студентка, Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко (Украина, Киев), lizchen27@gmail.com

Гражданское общество в Украине: проблемы и механизмы развития

Исследованы факторы развития гражданского общества в Украине, определены признаки и уровни его функционирования. Проанализирован “Евромайдан” как проявление самоорганизации граждан, повышение их ответственности и активности. Акцентировано внимание на появлении негативных эффектов толпы: насилии, хулиганстве, сепаратизме, что требует быстрого устранения. Для развития гражданского общества предложено внести определенные изменения в законодательство Украины, ввести общественный контроль за деятельностью органов власти и т.д.

Ключевые слова: гражданское общество, общественный контроль, институты гражданского общества, Евромайдан.

* * *

УДК 324(477)

Куц Г. М.

доктор політичних наук, доцент, професор кафедри політології, соціології та культурології, Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди (Україна, Харків), galyna.kuts@i.ua

СПЕЦИФІКА ЕЛЕКТОРАЛЬНИХ ПРІОРИТЕТІВ ВИБОРЦІВ ХАРКІВЩИНИ: ВІДЛУННЯ ГОЛОДОМОРУ

Вибори – стрижневий механізм демократії, яка неможлива без представницької передачі влади. Електоральним уподобанням виборців пострадянської України притаманні суттєві відмінності регіонального характеру, що ставить на порядок дня проблему виявлення ключових чинників електоральних пріоритетів.

Метою статті стало виявлення базових детермінант електоральних уподобань виборців Харківського регіону, зокрема, визначення впливу Голодомору 1932–1933 рр. на ментальні установки жителів Харківщини. Задля цього було використано сукупність системного, історичного та компаративного методів. Виокремлено населені пункти у Харківському регіоні, в яких спостерігаються суттєві відмінності в електоральних уподобаннях та відстежено специфіку існування цих сіл у період Голодомору. Визначено вплив Голодомору на ментальні установки жителів порівнюваних сіл та виявлено кореляцію між їхніми сучасними ментальними установками і електоральними уподобаннями.

Ключові слова: електоральні пріоритети, Голодомор, ментальність, Харківська область.

Актуальність виявлення чинників, що детермінують електоральні уподобання виборців Харківського регіону, зумовлена насамперед тим, що вибори – це стрижневий механізм демократії. Будучи несумісною із зосередженням влади в руках обмеженої кількості осіб, демократія ставить вимогу запровадження виборів як інструменту постійної зміни народного представництва.

Електоральним уподобанням виборців пострадянської України притаманні суттєві відмінності регіонального характеру, що ставить на порядок дня проблему виявлення базових детермінант електоральних пріоритетів. Якщо для електорату Сходу пріоритетними переважно є цінності комуністично-радянського минулого, то електорат західних областей України більше орієнтований на національно-демократичні цінності. Крім того, в електоральних уподобаннях виборців Східної України певним чином відстежується вплив Голодомору 1932–1933 рр., який став одним із базових чинників, що суттєво вплинув на трансформацію ментальних установок пересічних слобожан. Ця проблематика набула висвітлення в багатьох працях (В. Я. Білоцерківський, О. С. Гнезділо, О. С. Кириченко, О. В. Корнев, С. В. Кульчицький, О. М. Куць, Н. В. Лапчинська, В. І. Марочко, Р. Я. Пиріг, О. В. Сафонова, І. В. Шуйський та ін.). Втім, доволі спорадичними видаються дослідження кореляції ментальних установок жителів Харківщини, що були деформовані Голодомором, та електоральних уподобань.

Метою статті стало виявлення базових детермінант електоральних уподобань виборців Харківського регіону. Завдання статті полягає у визначенні впливу Голодомору 1932–1933 рр. на ментальні установки жителів Харківщини та виявленні кореляції між їхніми сучасними ментальними установками і електоральними уподобаннями.

Звернемось до аналізу чинників, що детермінують територіальну специфіку електоральних уподобань в Україні, зокрема, в Харківській області. Слід зважати на той факт, що менталітет жителів Харківщини у свій час був суттєво деформований Голодомором, що, зокрема, впливає на сучасні електоральні пріоритети пересічного виборця. Задля подальшого аналізу виокремимо населе-